

ՉԻՆԱՍՏԱՆ – ԼԻԲԻԱ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ

Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետության (ՉԺՀ) և աֆրիկական երկրների միջև հարաբերությունների զարգացման սկիզբ է համարվում 1955 թ. ապրիլի Բանդունգի համաժողովը, որի ընթացքում ՉԺՀ-ի վարչապետն առաջին անգամ հանդիպեց մի շարք աֆրիկական երկրների, այդ թվում Լիբիայի ղեկավարության հետ¹։ Սակայն Պեկինի հետ Լիբիայի Արաբական Սոցիալիստական Ժողովրդական Ջամահիրիան (Լիբիա) դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատեց միայն 1971 թ. օգոստոսին՝ շարունակելով Թալանի՝ Չինաստանի հանրապետության հետ քաղաքական հարաբերությունները²։ ՉԺՀ-ի և Լիբիայի միջև առևտրի, տնտեսության, գիտության և տեխնոլոգիաների ոլորտներում նամագործակցության առաջին պայմանագրերը ստորագրվեցին 1978 թ. օգոստոսին։ Լիբիայի նախագահ Սուամմար Քադդաֆու՝ 1982 թ. հոկտեմբերին ՉԺՀ կատարած այցի ընթացքում կողմերի միջև ստորագրվեց չին-լիբիական առևտրատնտեսական և գիտատեխնիկական համագործակցության վերաբերյալ համաձայնագիրը։ ՉԺՀ-ի և Լիբիայի միջև վտխշահավետ գործարար համագործակցությունը սկիզբ առավ 1981 թվից, երբ չինական ընկերությունները հաջորդաբար մուտք գործեցին Լիբիայի շինարարական և ենթակառուցվածքային նախագծերի աշխատանքային ծառայությունների շուկա³։

2002 թ. ՉԺՀ-ի նախագահ Ջիան Չեմինի՝ Տրիպոլի կատարած այցի շրջանակներում, երկու երկրները սպայմանավորվեցին խթանել

¹ David H. Shinn, China's Approach to East, North and the Horn of Africa, Elliott School of International Affairs, The George Washington University, 21.7.2005, p. 13.

² African Revolutions Challenge Chinese Diplomacy, *Intelligence Quarterly*, 11.04.2011.

³ <http://www.china.org.cn/english/features/focac/183438.htm>.

համագործակցությունը նավթի, ներդրումների, տուրիզմի և ենթակառուցվածքների ոլորտներում: Լիբիան ճանաչեց «մեկ Չինաստանի» սկզբունքը, իսկ Պեկինը հայտարարեց, որ դատապարտում է Լիբիայի նկատմամբ Արևմուտքի կողմից կիրառվող պատժամիջոցները⁴:

2006 թ. մայիսին, Լիբիայի և ՉԺՀ-ի միջև դիվանագիտական վեճ ծագեց, երբ, ի հեճուկս Պեկինի ուժգին դիմակայության և հորդորների, Տրիպոլին թույլատրեց Թայվանի նախագահ Չեն Շուբինի օդանավը միջանկյալ վայրէջք կատարի Լիբիայի տարածքում⁵: 2008 թ. մայիսի 17-ին, արբանյակային կապով Օբսիդոքի համալսարանի ուսանողներին ուղղված իր ելույթում Քադդաֆին հայտնեց, որ թե՛ ՉԺՀ-ը, և թե՛ ԱՄՆ-ը մրցակցում են Աֆրիկայում ազդեցության համար: Քադդաֆին նշեց, որ Աֆրիկայում ԱՄՆ-ի միջամտությունն առավել վնասակար է, մինչդեռ Չինաստանի ազդեցությունն արտահայտվում է բացառապես գործարար շահերի տեսքով: Նախագահի ելույթի համաձայն՝ ի տարբերություն Վաշինգտոնի, Պեկինը ռազմական արկածախնդրության չի դիմում և չի կիրառում «երկակի ստանդարտների» քաղաքականություն: Ավելին, չինացիները կարևոր դեր են խաղում Լիբիայում, հատկապես էներգետիկ, հաղորդակցության, տրանսպորտի, բնակարանաշինության և այլ ոլորտներում⁶:

2009 թ. վերջին Պեկինի հասցեին քննադատությամբ հանդես եկավ Լիբիայի արտաքին գործերի նախարար Մուսա Քուսսան (Мусса Koussa)՝ հայտատարելով, որ «ՉԺՀ-ի ներկայությունն Աֆրիկայում նեո-

⁴ Shinn David H., նշվ. աշխ., էջ 13: Պեկինը հայտարարեց, որ ողջունում է զանգվածային ոչնչացման զենքից հրաժարվելու ուղղությամբ Լիբիայի որոշումը: Եվ երբ Լիբիայի տարածքում հայտնաբերվեցին չինական միջուկային տեխնոլոգիաներ, ՉԺՀ-ը հերքեց Լիբիայի հետ միջուկային համագործակցության հնարավորությունը:

⁵ Куделев В. В., Ситуация в Ливии: май 2006 г., Институт Ближнего Востока, 09.06.2006.

⁶ Yitzhak Shichor, Libya Cautions China: Economics Is No Substitute to Politics, The Jamestown Foundation, China Brief, Vol.: 9, Issue: 24, 03.12.2009. p. 7.

զաղութատիրություն է, և որ Պեկինը փորձում է տիրել մայրցամաքին»⁷: Աֆրիկայում ազդեցության ընդլայնման ուղղությամբ ՉԺՀ-ի հասցեին լիբիական ղեկավարության հնչեցրած քննադատությունը բացատրվում էր տարիներ շարունակ Աֆրիկայում ու արաբական աշխարհում առաջատար դեր ստանձնելու ուղղությամբ Քադդաֆու ունեցած հավակնություններով⁸:

Այնուհանդերձ, Մեյֆ ալ-Իսլամ Քադդաֆին՝ Մուամմար Քադդաֆու իրավահաջորդը, 2010 թ. հոկտեմբերին ՉԺՀ կատարած այցի շրջանակներում բարձր գնահատեց չին-լիբիական հարաբերությունները՝ նշելով, որ դրանք երկու երկրների պատմության ողջ ընթացքում գտնվում են բարձրագույն մակարդակի վրա: Իր հերթին, չինական կողմը պատրաստակամություն հայտնեց ընդլայնելու համագործակցությունը Լիբիայի խոշոր ենթակառուցվածքային, էներգետիկ, հեռահաղորդակցության և հանքարդյունաբերության ոլորտում⁹:

Գործնականում մինչև 2011 թ. սկիզբը, այսինքն՝ նախքան Լիբիայի քաղաքացիական պատերազմը¹⁰, ՉԺՀ-ը լայնորեն ներկայացված էր Լիբիայի նավթային սեկտորում, երկաթուղային, տրանսպորտի և ենտահաղորդակցության ոլորտներում¹¹, Լիբիայում բնակվում էր նշյալ

⁷ Leslie Hook and Geoff Dyer, Chinese Oil Interests Attacked in Libya, Financial Times, 24.02.2011.

⁸ Chris Zambelis, A Swan Song in Sudan and Libya for China's "Non-Interference" Principle, The Jamestown Foundation, China Brief Vol.: 11 Issue: 15, 12.08.2011, p. 12.

⁹ African Revolutions Challenge Chinese Diplomacy, նշվ. աշխ.:

¹⁰ 2011թ. փետրվարի կեսին Լիբիայում Քադդաֆու հրաժարականի պահանջով զանգվածային ցույցեր սկսվեցին, որոնք կառավարական ուժերի և ապստամբների միջև զինված դիմադրության վերաճեցին: Լիբիայի արևելքում գտնվող Բենգազի քաղաքում փետրվարի 27-ին ապստամբներն Անցումային Ազգային խորհուրդ (ԱԱԽ) ձևավորեցին՝ որպես երկրում միակ օրինական իշխանության մարմին: ԱԱԽ-ի կազմում ընդգրկվեց Լիբիայի արևելյան տարբեր շրջաններից ընդդիմության շուրջ 30 ներկայացուցիչ՝ ինչպես զինվորական, այնպես էլ քաղաքացիական դեմքեր:

¹¹ Ливия: Китай пытается поладить и с мятежниками, и с Каддафи, RTKORR.com, 08.06.2011. Երկաթգծերի կառուցման և հաղորդակցության ընկերությունը (Communication Construction and China Railway Construction Corporation)

ուորտներին պատկանող 75 ընկերությունում աշխատող 36.000 ՉԺՀ-ի քաղաքացի, չինական ներդրումները գնահատվում էին 18 մլրդ ԱՄՆ դոլար¹²: Չինաստանը ներգրավված էր Լիբիայի նավթային ոլորտի միլիարդավոր եվրոների արժողությամբ ծրագրերում¹³: ՉԺՀ-ը դարձել էր լիբիական նավթի երրորդ խոշորագույն սպառողը՝ կազմելով Լիբիայից արտահանվող նավթի ծավալների 10 %-ը, իսկ ՉԺՀ մատակարարվող նավթի լիբիական մասնաբաժինը կազմում էր 3.5%: Միայն 2010 թ. ընթացքում Լիբիայից նավթի արտահանումը ՉԺՀ ավելացել է 25%-ով, որին նպաստել են մի շարք գործոններ՝ էներգիայի ցածր գները, Լիբիան դեպի Եվրոպա և ԱՄՆ չինական ապրանքների տեղափոխման հարմարավետ հարթակ ծառայելու փաստը, արտահանման հարկային արտոնությունները, ՉԺՀ-ի համեմատությամբ լիբիական աշխատուժի էժանությունը¹⁴: Վերոնշյալին անշուշտ նպաստել է նաև Քադդաֆու վարչակարգի դեմ Արևմուտքի կողմից կիրառվող պատժամիջոցներին ՉԺՀ-ի չմիանալու հանգամանքը¹⁵: Այնուհանդերձ, չինացի փորձագետները գտնում են, որ երկու երկրների հարաբերություններում առավել կարևոր տեղ է զբաղեցրել աշխատաշուկան և տեխնոլոգիաների արտահանումը, քան՝ նավթը¹⁶:

զբաղվում էր երկաթգծերի նախագծմամբ և կառուցմամբ, Չինաստանի քաղաքացիական շինարարության ինժեներական ընկերությունը (China Civil Engineering Construction) զբաղվում էր Արևելյան Մահարայի ոռոգման նախագծերի իրականացմամբ, Չինաստանի Գեճուբա Գրուպ ընկերությունը (China Gezhouba Group Corporation՝ CGGC) զբաղված էր Լիբիայի հարավային հինգ քաղաքներում առանձնատների կառուցման նախագծերով, Huawei Technologies ընկերությունը զբաղված էր բջջային հեռախոսների ենթակառուցվածքի ստեղծմամբ: Giampaolo Tarantino, Il Petrolio Dlla Libia Fa Gola Alla Cina, L'Occidentale, Italy, 04.03.2011.

¹² African Revolutions Challenge Chinese Diplomacy, նշվ. աշխ.:

¹³ Волович А. А., Китай на энергетическом рынке Ближнего Востока, Институт Ближнего Востока, 22.09.2004.

¹⁴ Rodger Baker, Portfolio: China's Stake in the Middle East Unrest, Stratfor, USA, 10.03.2011.

¹⁵ Leslie Hook and Geoff Dyer, նշվ. աշխ.:

¹⁶ China Looks to Protect its Assets in a Post-Gaddafi Libya, Guardian, 23.08.2011.

Քաղաքացիական պատերազմի սկզբից եեթ 2011-ը ձեռնարկի մնաց լիբիական զարգացումների առնչությամբ որեւէ գնահատականից՝ սահմանափակվելով միայն հակամարտող կողմերին հաշտություն կնքելու հորդորներով, և, ի տարբերություն Արևմուտքի, չարտահայտվելով հոգուտ Քաղաքացիական հեռացման¹⁷: Փետրվարի 22-ից մինչև մարտի 5-ն ընկած ժամանակահատվածում Պեկինը կազմակերպեց Լիբիայից ցամաքային, ծովային և օդային ուղիներով 2011-ի 35.860 քաղաքացու տարահանումը¹⁸: 2011-ի պատմության մեջ առաջին անգամ Չինաստանի Ժողովրդական Ազատագրման բանակի նավատորմի (PLAN) ֆրեգատը մուտք գործեց Միջերկրականի ջրերը՝ 2011-ի քաղաքացիներին աջակցելու և տարահանելու նպատակով¹⁹: Նշենք, որ վերջինիս հետ կապված դժվարությունները Պեկինը կապում էր երկրում ստեղծված քաոսին վերջ դնելու ուղղությամբ Քաղաքացիական պատերազմի հետ, որի արդյունքում «խախտվում էր» Պեկինի սրբազան սկզբունքը՝ կայունությունը²⁰: Թերեւս այս պատճառով փետրվարի 26-ին 2011-ը ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի մյուս անդամների հետ քվեարկեց հոգուտ 1970-րդ բանաձեռնի ընդունման, որով քաղաքացիական բնակչության պաշտպանություն, զենքի առաքման եւրարգ, ոչ-թոփաքային գոտի, թոփաքների արգելք և Լիբիայի ակտիվների սառեցում էր սահմանվում²¹: Իրականում Պեկինը հայտնվել էր պատժամիջոցներին դիմակայելու եւ Քաղաքացիական պատերազմի դեմ ավելի ակտիվ գործողություններ պահանջող Արաբական պետությունների լիգայի հետ իր դիրքորոշումը

¹⁷ Шекоян И., Китай подбирается к Ливии, "Коммерсантъ", №102 (4643), 08.06.2011.

¹⁸ Чудесная операция Китая по эвакуации своих граждан из Ливии получила одобрение широкой общественности, Жэньминь Жибао, 08.03.2011.

¹⁹ Gabe Collins, Andrew S. Erickson, Implications of China's Military Evacuation of Citizens from Libya, China Brief, The Jamestown Foundation, Vol.: 11 Issue: 4, 10.03.2011, p. 8.

²⁰ Jonas Parello-Plesner, Libya Shows China the Burdens of Being a Great Power, Economics, Politics and Public Policy in East Asia and the Pacific, East Asia Forum, 6.03.2011.

²¹ S/RES/1970 (2011), 26 февраля, Мир и безопасность в Африке, <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2011/index.html>.

համաձայնեցնելու դժվարին երկընտրանքի առջև²²։ Չնայած Լիբիայի նկատմամբ օտարերկրյա միջամտության ուղղությամբ զբաղեցրած բացասական դիրքորոշմանը, Պեկինը (ինչպես նաև Ռուսաստանը՝ ՌԴ) մարտի 17-ին չօգտվեց իր վետոյի իրավունքից՝ կանխելու ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 1973-րդ բանաձևի ընդունումը²³։ Ըստ ՄԱԿ-ում ՉԺՀ-ի մշտական ներակայացուցիչ և ԱԽ-ի մարտ ամսվա նախագահող Լի Բաոդունի՝ թեև Պեկինը մտահոգված էր Լիբիայի իրադրության վատթարացման հարցում, հատկապես ոչ-թոփաքային գոտու էությունը բանաձևի հովանավորների կողմից բավարար չափով պարզաբանված չլինելու պարագայում, այնուհանդերձ ՉԺՀ-ը հաշվի էր նստել Աֆրիկյան Երկրների միության (ԱԵՄ) և Լիբիայում ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի հատուկ բանագնացի դիրքորոշման հետ²⁴։ Սակայն, երբ մարտի վերջին ՉԺՀ-ի նախագահ Հու Ձինթաոն բացահայտ քննադատեց Լիբիայում ՆԱՏՕ-ի գործողությունները, Արևմուտքում տպավորություն ստեղծվեց այն, որ ՉԺՀ-ն և Արևմուտքը գործնականում համակրում են լիբիական հակամարտության հակադիր ճամբարների²⁵։

Հարկ է նշել, որ այնժամ, երբ ԱՄՆ-ի, Մեծ Բրիտանիայի և Ֆրանսիայի ռազմանավերը մոտենում էին Լիբիայի ափերին, Քադաֆին և Լիբիայի վերոհիշյալ արտգործնախարար Մուսա Քուսան (մարտի 19-ին) հայտարարեցին, որ Լիբիան պատրաստ է իր նավթային

²² Zhang Yuwei, Ai Yang, Libya Declares Cease-Fire after UN Resolutions Vote, China Daily, 19.03.2011, p. 8.

²³ S/RES/1973(2011), 17 марта Положение в Ливии, <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2011/index.html>. Մարտի 17-ին ՄԱԿ-ի ԱԽ-ը Լիբիայի վերաբերյալ բանաձև ընդունեց, որով նախատեսվում էր Լիբիայում ոչ-թոփաքային գոտի հաստատել, ինչպես նաև անհրաժեշտ բոլոր միջոցառումները ձեռնարկել (բացի ցամաքային հարձակումից)՝ ապստամբների հսկողության տակ գտնվող քաղաքների ու բնակավայրերի ու միջամարտական գոտիների կանխելու և խաղաղ բնակիչներին պաշտպանելու նպատակով։ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի հավանությամբ, մարտի 19-ին Լիբիայում սկսվեց կռիվների ուժերի գործողությունները Մեծ Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, ԱՄՆ-ի, Կանադայի, Բելգիայի, Իտալիայի, Իսպանիայի, Դանիայի, Նորվեգիայի մասնակցությամբ։

²⁴ Libya Declares Cease-fire after UNR Vote, China Daily, 19.03.2011, p. 8.

²⁵ Габуев А., У Китая к Ливии дело на \$19 млрд, Газета "Коммерсантъ", № 111 (4652), 22.06.2011.

բլոկները տրամադրել ՌԴ-ին, ՉԺՀ-ին և Հնդկաստանին՝ ի նշան 1973-րդ Բանաձևի ձեռնպահ քվեարկման²⁶։ Սակայն Քաղդաֆու հաղթանակի շուրջ աճող կասկածները Պեկինին ստիպեցին ակտիվացնել իր դիվանագիտությունն ու բանակցել ոչ միայն պաշտոնական Տրիպոլիի, այլ՝ ընդդիմության հետ²⁷։ Եգիպտոսում ՉԺՀ-ի դեսպանատան որոշ դիվանագետներ (մայիսին) եղան Բենգազիում՝ պարզաբանելու հումանիտար խնդիրների և չինական կապիտալի վրա հիմնված ձեռնարկությունների հետ կապված իրավիճակը։ Չին դիվանագետները հանդիպեցին նաև Անցումային Ազգային խորհրդի (ԱԱԽ) պատասխանատու պաշտոնյաների հետ²⁸, որից հետո Պեկինն ապստամբներից 160 մլն ԱՄՆ դոլարի նավթ գնեց²⁹։ Հունիսի 7-ին Պեկինը հյուրընկալեց Տրիպոլիի «հատուկ բանագնաց»՝ Լիբիայի արտգործնախարար Աբդուլաթի ալ-Օբեյդիին³⁰։ Հունիսի 6-ին ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ի Արևմտյան Ասիայի և Հյուսիսային Աֆրիկայի վարչության պետը՝ Չեն Այաոդունը, Բենգազիում հանդիպեց ԱԱԽ-ի ղեկավարության հետ՝ վերջինիս գնահատելով իբրև «երկխոսության կարևոր կողմ»։ ԱԱԽ-ը հաստատեց, որ կպաշտպանի ընդդիմության վերահսկողության տակ գտնվող տարածքներում բնակվող չինացի քաղաքացիների կյանքի և գույքի անվտանգությունը³¹։ Նշենք, որ Եանդիպումից մեկ շաբաթ անոց Քաթարում ՉԺՀ-ի դեսպան Չժան Չժիյանը Դոհայում հանդիպում էր ունեցել ԱԱԽ-ի ղեկավար Մուստաֆա Աբդել-Ջալիլի հետ³²։ ՉԺՀ-ի փոխարտգործնախարար Չժան Ցզյունը հունիսի 15-ին ՄԱԿ-ի Նյու-Յորքի կենտրոնակայանում լիբիական խնդրին նվիրված ԱԽ-ի նստաշրջանին հայտարարեց, որ միջազգային հանրությունը պետք է նպաստի հակամարտության

²⁶ Al-Jazeera, 19.03.2011.

²⁷ Габуев А., նշվ. աշխ.։

²⁸ Китай продолжает контакты с ливийской оппозицией, Подробности, 07.06.2011.

²⁹ James M. Dorsey, China Taking Leaf out of Russia's Script for Libya with More Activist Policy, Al-Arabiya, UAE, 22.06.2011.

³⁰ Шекоян И., նշվ. աշխ.։

³¹ Глава департамента стран Азии и Африки МИД КНР Чэнь Сяодун посетил Бенгази, Жэньминь Жибао, 07.07.2011.

³² Габуев А., նշվ. աշխ.։

քաղաքական կարգավորմանը³³։ Իսկ հունիսի 22-ին ՉԺՀ-ի արտգործնախարարը Պեկինում հյուրընկալեց Լիբիայի ԱԱԽ-ի գործկոմի ղեկավար և արաաքին հարաբերությունների գծով պատասխանատու Մահմուդ Ջիբրիլին՝ ԱԱԽ-ը գնահատելով իբրև «երկխոսության կարևոր գործընկեր»։

Այսպիսով, Պեկինը ստանձնեց լիբիական հակամարտության միջնորդությունը և պաշտոնապես հայտարարեց իր խաղաղապահ հավակնությունների մասին՝ ակտիվ բանակցություններ սկսելով երկու կողմերի հետ միաժամանակ։ Տրիպոլիի և Բենգազիի հետ շփումների մակարդակով և «եաշտության բանակցություններին նպաստելու գործում» Պեկինը գերազանցեց մյուս պետություններին, այդ թվում լիբիական ճգնաժամի պաշտոնական միջնորդի դեր ստանձնած ՌԴ-ին և ԱԵՄ-ին³⁴։

Խնդիրն այն է, որ «Պեկինը ցանկացած եղանակի» դեպքում, և անկախ առճակատման ելքից, Լիբիայում իր գործարար շահերի պաշտպանության կարիք ուներ և զգուշանում էր, որպիսի լիբիական զարգացումները չինական գործարար շրջանակների համար չըրջվեն տնտեսական անդառնալի կորուստներով³⁵։ Չինական նավթային խոշոր ընկերությունը (CNPC) պատկանող նախագծերը գտնվում էին Լիբիայի Արևմուտքում՝ Քադդաֆու գորքերի վերահսկողության ներքո, իսկ Արևելքում չինական մասնակցությամբ մի շարք ենթակառուցվածքային նախագծեր հայտնվել էին ապստամբների վերահսկողության տակ։ ՉԺՀ-ը պատրաստ էր չինական նախագծերի անվտանգության երաշխքների դիմաց Քադդաֆուն աջակցություն ապահովել ՄԱԿ-ի ԱԽ-ում, իսկ ապստամբներին՝ ֆինանսական օգնություն տրամադրել³⁶։ Վերջիններիս աջակցելու դեպքում շահավետ պայմանագրերով փախհատուցվելու ուղղությամբ տրված բազմաթիվ խոստումները նս նպաստում էին, որպիսի Պեկինը «նահանջի» իր չմիջամտության

³³ Китай: ливийский вопрос не должен решаться силой, Жэньминь Жибао, 16.06.2011.

³⁴ China Says Libya Rebels as Important Political Force, China Military Power Mashup, 22.06.2011; Габуев А., նշվ. աշխ.։

³⁵ Այդժամ Լիբիայում չինական ընկերությունների կորուստները հաշվվում էր \$20 մլրդ ԱՄՆ դոլար։

³⁶ Габуев А., նշվ. աշխ.։

սկզբունքից³⁷: Նշենք, որ Պեկինին դուր չէր եկել ընդդիմության դեմ «Տիանանմեն» կազմակերպելու ուղղությամբ Քադդաֆու հնչեցրած սպառնալիքները³⁸:

ՉԺՀ-ին չէր կարող չմասնագել նաև երկրի էներգետիկ ոլորտը վերակառուցելու ուղղությամբ ԱԱԽ-ի հայտարարությունները, որոնց համաձայն վերջինս մտադիր էր Քադդաֆու դաշնակից չինական և ռուսական էներգետիկ ընկերություններին վախճարինել ապստամբներին աջակցություն ցուցաբերած այնպիսի ընկերություններով, ինչպիսիք են «British Petroleum»-ը, ֆրանսիական «Total»-ը և իտալական «Eni»-ն³⁹: Ըստ ԱԱԽ-ի առաջնորդ Աբդուլ Ջալիլի՝ դաշնակիցներն ապստամբներին ցուցաբերած օգնության դիմաց պետք է արժանանային «արտոնյալ վերաբերմունքի», իսկ ՆԱՏՕ-ի գործողություններին «չաջակցող երկրները», այդ թվում ՌԴ-ը, ՉԺՀ-ը և Գերմանիան, ինչպես նաև Քադդաֆուն չդատապարտող երկրները, պետք է հայտնվեին «պարտավորների շարքում»⁴⁰: Ապստամբների տնօրինությանն անցած Արաբական ծոցի նավթային ընկերության՝ «Agoco»-ի (Arabian Gulf Oil Company) ներկայացուցչի համաձայն, Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի և Իտալիայի շահերը ՌԴ-ի և ՉԺՀ-ի և Բրազիլիայի համեմատությամբ պետք է առաջնային դիտվեն⁴¹:

³⁷ Ливия: Китай пытается поладить и с мятежниками, и с Каддафи, նշվ. աշխ.:

³⁸ Andrew Higgins. For China, Relations with Libya a Balancing Act, The Washington Post, 26.08.2011. 1989 թ. փետրվարյան ելույթի ժամանակ Քադդաֆին ապստամբներին խոստացել էր «միջատների պես բնաջնջել»՝ ժողովրդական ընդվզումների ճնշման օրինակ բերելով ՉԺՀ-ում 1989 թ. տիանանմենյան իրադարձությունները:

³⁹ New Leaders May Expel Russia and China from Libyan Energy Sector, World Tribune, USA, 25.08.2011. Այս ընկերությունների բաժնետոմսերը զգալիորեն թանկացան օգոստոսի 22-ին Քադդաֆու վարչախմբի տապալումից հետո:

⁴⁰ Farge E., Lorraine Turner, John Irish, How to Win Business in Libya, Fox News, USA, 23.09.2011.

⁴¹ Macalister T., So, was This a War for Oil?, The Guardian, Great Britain, 02.09.2011: Այս հայտարարությունից հետո ՉԺՀ-ի ամենաբնականաբար նախարարության պատասխանատու պաշտոնյան հայտնեց, որ Պեկինը հույս ունի, որ կայունության հաստատումից հետո Լիբիան կշարունակի պաշապանել չինացի ներդրողների շահերն ու իրավունքները, կշարունակվեն չինական

Ավելին, սեպտեմբերի սկզբին, լիբիական ապստամբների զինվորական կոմիտեի ղեկավար Օմար Հարիրին Պեկինին մեղադրեց Քադդաֆու բանակին զենք մատակարարելու և Լիբիայի հաշիվների արգելափակումը կանխելու փորձերի մեջ⁴²։ Ըստ «The globe and mail» կանադական ամսագրի, լիբիական պատվիրակությունը հուլիսի 16-ին Չինաստան կատարած այցի այցի ընթացքում հանդիպել էր չինական զենք արտադրող պետական 3 ընկերության (China North Industries Corp. (Norinco); China National Precision Machinery Import & Export Corp. (CPMIC); China XinXing Import & Export Corp.) ներկայացուցիչների հետ, որոնք համաձայնվել էին մոտ 200 մլն ԱՄՆ դոլարի զենք ու զինամթերք մատակարարել Քադդաֆու կառավարությանը։ Գործարքը պետք է իրականացվեր Հարավաֆրիկյան հանրապետության և Ալժիրի միջոցով⁴³։ Բանակցությունների հետագա փուլը նախատեսվում էր անցկացնել Ալժիրում՝ չինական ընկերությունների գրասենյակներում⁴⁴։ ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ն սեպտեմբերի 5-ին հերքեց Քադդաֆու վարչախմբին զենք վաճառելու հնարավորությունը, ընդունելով միայն, որ լիբիական պաշտոնյաները, առանց պաշտոնական Պեկինի իմացության, բանակցություններ են վարել չինական համապատասխան ընկերությունների որոշ ներկայացուցիչների հետ՝ քննարկելով զենքի վաճառքի հնարավորությունը⁴⁵։ Սակայն, ըստ ՉԺՀ-ի ԱԳՆ-ի, վերջիններս

ներդրումներն ու երկու երկրների միջև տնտեսական համագործակցությունը։ China Looks to Protect its Assets in a Post-Gaddafi Libya, նշվ. աշխ.։

⁴² Серова Н., Китайская перестройка потрясет мир, *Центр Азия*, 08.09.2011.

⁴³ <http://rosvoenpreps.ru/новости/ливийский-пнс-обещает-наказать-китай/>.

Ադրբայջանի համաձայն, գործարքի վերաբերյալ փաստաթղթերը, որոնց վրա եղել է լիբիական պետական կնիքը, հայտնաբերվել են Քադդաֆու նախկին նստավայր Տրիպոլիի Բար-Աքքար թաղամասի աղբարկղերից մեկում։

⁴⁴ <http://rosvoenpreps.ru/новости/ливийский-пнс-обещает-наказать-китай/>. Հարկ է նկատել, որ Արևմուտքը՝ ի դեմս ԱՄՆ-ի պետդեսպարտամենտի, ԿՀԿ-ի, ինչպես նաև Հյուսիսատլանտյան դաշինքի, հայտնեց, որ տեղյակ չէ լիբիական վարչախմբի և Չինաստանի միջև զադտնի բանակցությունների մասին։

⁴⁵ Bright A., China Denies Arms Sales to Qaddafi, Admits Meetings Took Place, *Christian Science Monitor*, USA, 05.09.2011.

զինամթերքի վաճառքի, առավել էս դրա Լիբիա արտահանման վերաբերյալ որևէ պայմանագիր չեն ստորագրել: Պեկինը, ի սկզբանե, խստորեն հետնել է ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 1970-րդ և 1973-րդ բանաձևերին⁴⁶:

Ի վերջո, ՉԺՀ-ը սեպտեմբերի 1-ին դիտորդի դերում մասնակցեց Փարիզում « Լիբիայի բարեկամների» համաժողովին⁴⁷, իսկ սեպտեմբերի 12-ին, պաշտոնապես ճանաչեց ԱԱԽ-ը՝ որպես Լիբիայի միակ օրինական իշխանություն⁴⁸, ակնկալելով, որ նախկինում ստորագրված չին-լիբիական բոլոր համաձայնագրերը կմնան ուժի մեջ, և բարեխղճորեն կիրառործվեն: Իր հերթին ԱԱԽ-ն՝ ընդգծելով *Պեկինի որոշման երկար սպասված լինելու փաստը*, հաստատեց նախկինում ստորագրված համաձայնագրերն անշեղորեն իրագործելու և «մեկ Չինաստանի» սկզբունքի ընդունման Լիբիայի նախկին իշխանությունների քաղաքականությունը՝ միաժամանակ պատրաստակամություն հայտնելով այդուհետ էս ՉԺՀ-ի հետ զարգացնել փոխշահավետ համագործակցություն⁴⁹: Սեպտեմբերի 20-ին ՄԱԿ-ի՝ Լիբիային նվիրված նստաշրջանին Պեկինը խոստացավ երկրում խաղաղության և կայունության վերականգնման գործում աջակցել միջազգային եանրությանը⁵⁰: Նշենք, որ դեռևս հուլիսի 11-ին Պեկինը հայտարարել էր Լիբիայի ժողովրդին 55 մլն ՉԺՀ յուանի (7.7 մլն ԱՄՆ դոլլար) մարդասիրական օգնություն տրամադրելու իր որոշման մասին⁵¹:

Այսպիսով, Լիբիայի քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում ՉԺՀ-ի տարածաշրջանային քաղաքականությունն իսկական փորձության ենթարկվեց՝ կապված Պեկինի որդեգրած տարածքային ամբողջականության, ինքնիշխանության, չմիջամտության

⁴⁶ Китайская сторона не экспортировала в Ливию военную продукцию-официальный представитель МИД-а, Жэньминь Жибао, 06.09.2011.

⁴⁷ Китай будет в качестве наблюдателя принимать участие в конференции "друзей Ливии" в Париже, Жэньминь Жибао, 01.09.2011.

⁴⁸ Farge E., Logtaine Turner, John Irish, նշվ. աշխ.:

⁴⁹ Китайская сторона объявила о признании ПНС Ливии, Жэньминь Жибао, 13.09.2011.

⁵⁰ http://russian.china.org.cn/news/txt/2011-09/13/content_23404709.htm.

⁵¹ Китай предоставит ливийскому народу гуманитарную помощь в размере 50 млн юаней, Жэньминь Жибао, 11.07.2011.

հայեցակարգի հետ: Վերջինիս հետամուտ լինելու դեպքում Պեկինի համար բարդանում էր Աֆրիկայի հետ համագործակցության խորացման, մայրցամաքի ենթակառուցվածքային, էներգետիկ, հեռահաղորդակցության և այլ ոլորտներում իր հսկայական ծրագրերի իրականացման, ինչպես նաև Չինաստանի հարյուր հազարավոր քաղաքացիների աշխատելու խնդիրը⁵²: Իր տարածաշրջանային շահերի պաշտպանության ուղղությամբ ակտիվ միջնորդական առաքելություն ստանձնելով, Պեկինը հիմնարար վավախություն մտցրեց իր կողմից տասնյակ տարիներ հետապնդվող չմիջամտության հայեցակարգում: Եթե նախքան այդ Չինաստանը տարածաշրջանում մեկը մյուսի հետևից բիզնես գործարքներ կնքող չեզոք տերության կարգավիճակ ուներ, ապա լիբիական զարգացումների ընթացքում այն նոր միջազգային միջնորդի կարգավիճակ ստացավ: Որոշ վերլուծաբանների կարծիքով՝ Չինաստանը վերջապես արթնացավ «նիրհից», Լիբիայի քաղաքացիական պատերազմը Պեկինին ստիպեց դուրս գալ իր «պատյանից»⁵³:

AGHAVNI HARUTYUNYAN
(IOS)

ON THE RELATIONS BETWEEN CHINA AND LIBYA

Libya was the last one, among African countries, which in August 1971 "recognized" the People's Republic of China and continued political relations with Taiwan, Republic of China. The first agreements between the two countries in the areas of trade, economy, and science and technology cooperation signed in August 1978.

Before the civil war of 2011, China was widely represented in the Libya, especially in energy, telecommunications, transport, railway, house construction and other areas. When violence broke out in Libya, there were

⁵² Parello-Plesner J., China's Desert-Dance in Libya, European Council on Foreign Relations, 31.10.2011.

⁵³ Dresdner G., China, the Arab Spring, and Context, Institute of Strategic Thinking, 23.08.2011.

36,000 Chinese nationals with 75 companies working on 50 projects primarily in the oil, railroad and telecommunications sectors. The value of Chinese contracts, mostly construction projects, had reached an estimated value of \$18 billion. China also emerged as Libya's third-largest oil customer (although Libyan oil constitutes only a small fraction of Chinese oil imports). At the start of the conflict, China was forced to evacuate around 36,000 workers from the country.

In 26 February 2011, PRC and other members of the UN Security Council, voted for the adoption of the 1970 resolution about Libya, which determined the protection of civilians, enforcement of the arms embargo, no-flight zone, ban on flights, and asset freeze. Actually Beijing had appeared in the face of dilemma – to oppose against the sanctions and coordinate its position with the Arab League on requiring more active operations against Kaddafi government. Despite China's negative position toward foreign intervention against Libya, Beijing (as well as Russia) didn't use its veto right to prevent the UN Security Council in adoption of 1973 Resolution (in March 17). China was under pressure by the insistence of the African Union and the Arab league for an international response through the UN. However, the growing doubts about Kaddafi victory, forced Beijing to activate its diplomacy and negotiate not only with the official Tripoli, but the opposition. Thus, Beijing has undertaken Libyan conflict mediation and officially announced its peacekeeping ambitions by starting active negotiations with both sides at the same time. In the level of contacts with Bengasi and Tripoli, as well as "in promotion of peace talks" Beijing exceeded the other countries, including the Libyan crisis official mediators - Russia and the African Union. Beijing "in any weather" and independent of confrontation outcome, needed to protect its business interests and was wary of Libyan developments to be turned into irreversible economic losses for the Chinese business circles. Beijing was also concerned about the NSC's statements on rebuilding country's energy sector, according to which the latter was going to replace Kaddafi ally Chinese and Russian energy companies with the insurgents supporting companies, such as "British Petroleum", French "Total" and Italian "Eni". And when in early September, NSC accused Beijing in supplying weapons to Kaddafi army, as well as in attempts to prevent the blocking of Libya's accounts, the PRC's Ministry of

Foreign Affairs responded, that official Beijing neither signed any contract on arms sales, nor exported it to Libya, and that Beijing, initially strictly followed the UN Security Council's 1970 and 1973 resolutions. Finally, China in 12 September officially recognized the NSC, as the only legitimate power in Libya, with the expectation that all previously signed Sino-Libyan agreements will remain in force and will be implemented conscientiously. For his part, NSC has approved its readiness of the accurately implementation of previously signed agreements and Libya's adherence to "one China" policy.

Libya's civil war became the real test for PRC's regional policy, which is linked to Beijing's policy of territorial integrity, sovereignty, non-interference concept. Libyan developments fundamentally changed the PRC's non-intervention conception and in order to protect its regional interests, Beijing has undertaken an active mediation mission. According to some experts, China has awakened from its «slumber». Whereas until now China has enjoyed the benefits of neutral rising power, engaging in neutral business deal in the region, the Libyan Civil War is putting China's new international status to the test. The civil war in Libya may be estimated as the event that forced China out from under the «covers».